

Χριστιανικές διαβολές κατά της αρχαίας Ελλάδας: Η καταγωγή του Έλληνα κι ο πολιτισμός του (Μέρος 5ο) - Φιλόσοφοι και θρησκεία (γ'): Απάντηση στο απολογητικό άρθρο «Τί έλεγαν οι φιλόσοφοι για την πίστη» (β')

(Τα στοιχεία που αντικρούονται λαμβάνονται από εδώ).

Σ' αυτό το μέρος, θα εξεταστούν οι αναφορές των νεο-απολογητών στον Πλάτωνα, τους σοφιστές, τον Σωκράτη, τον Πρωταγόρα, τον Ξενοφάνη, τον Εμπεδοκλή, και τον Ευριπίδη.

Πλάτων

-Όταν ο Πλάτωνας γράφει (Πολιτεία 379a) «Δεν πρέπει να δώσουμε πίστη στον Όμηρο, ούτε σε κανένα άλλο ποιητή όταν ανόητα ξεστομίζει αυτή τη βλαστήμια για τους θεούς, πως τάχα υπάρχουν δύο πιθάκια του Δία το κατώφλι γεμάτα το ένα με καλές, και το άλλο με κακές μοίρες (Ιλιάδα Ω 527)», και (Πολιτεία 380c) «Να μη δώσουμε άδεια ποτέ σε κανέναν ούτε σε νέους ούτε σε γέρους, ούτε να λέγουν ούτε να ακούν τέτοιους λόγους είτε με στίχους είτε χωρίς στίχους», και (Πολιτεία 383c) «όταν κανείς ποιητής μας λέει τέτοια για τους θεούς, θα του γυρίσουμε τις πλάτες και δε θα του δώσουμε τα ψαλτικά του, ούτε και στους δασκάλους θα επιτρέψουμε να τα μεταχειρίζονται για την ανατροφή των παιδιών», και (Πολιτεία 607b) «από παλαιά χρόνια υπάρχει μια διένεξη ανάμεσα στην ποίηση και στη φιλοσοφία», μήπως τα έργα του δεν είναι προϊόν του ελληνικού πνεύματος και πολιτισμού; («πάσα μεν η ποίησις του Ομήρου αρετής εστιν έπαινος και πάντα αυτώ προς τούτο φέρει» ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ) (Πηγές: Πλάτωνας, Πολιτεία 379a, 383a)

Τα αποσπάσματα που παρουσιάζουν είναι αποκομμένα όχι μόνο από τη συνάφεια του υπολοίπου κειμένου της «Πολιτείας», αλλά και από το υπόλοιπο πλατωνικό έργο, και δίνουν εσκεμμένα την πεπλανημένη εντύπωση ότι ο Πλάτων φέρεται ενάντια στον Όμηρο. Ας τα βάλουμε όμως σε μια σειρά και τάξη για να καταλάβουμε τί ακριβώς συμβαίνει .

Ο Πλάτων στον διάλογο «Πολιτεία» εκφράζει ένα αίτημα· την κάθαρση των μύθων. Λέγοντας «κάθαρση», εννοείται η αποβολή κάθε ανθρώπινου στοιχείου από την μυθολογική παρουσίαση των θεών. Με αυτόν τον τρόπο, μένει τελικά το καθαρά φιλοσοφικό-θρησκευτικό στοιχείο του μύθου. Αναφέρεται επομένως στον τρόπο παρουσιάσεως και όχι στον ίδιο τον μύθο. Διότι, ελλοχεύει ο κίνδυνος να παρασυρθεί ο νέος που δεν έχει πείρα, και να εκλάβει κατά κυριολεξία όσα αναφέρονται σε αυτούς. Ο Πλάτων γνωρίζει και εκτιμά τους μύθους που κληροδοτήθηκαν από τους παλαιότερους, και αναγνωρίζει τη μεγάλη τους αξία. Παράλληλα όμως γνωρίζει ότι χωρίς το κλειδί του αποσυμβολισμού, υπάρχει ο κίνδυνος να πέσει κανείς σε λανθασμένες αντιλήψεις. Ο Όμηρος και οι λοιποί ποιητές μνημονεύονται με πολύ θετικό τρόπο από τον Πλάτωνα σε άλλα σημεία των διαλόγων του. Αυτό αποδεικνύεται από την μελέτη της «Απολογίας» του Σωκράτους, τον διάλογο «Γοργίας», «Τίμαιος», «Μίνωας», τον διάλογο «Νόμοι» και αλλού. Στο «Συμπόσιο» γράφει: *«Όταν λάβει υπόψη του τον Όμηρο και τον Ησίοδο και τους άλλους μεγάλους ποιητές· τους καμαρώνει, τι απογόνους αφήνουν πίσω τους, απογόνους που τους χαρίζουν αθάνατη δόξα και μνήμη, όπως κι εκείνοι είναι αθάνατοι»*.

Στους «Νόμους» αναφέρεται: *«Διότι χωρίς καμιάν αμφιβολία **όντας θείο το ποιητικό γένος, θεόπνευστο όταν ψάλλει ύμνους**, γίνεται μέτοχος κάθε φορά, με τη βοήθεια ορισμένων από τις Χάριτες και τις Μούσες, πολλών από εκείνα που γίνονται αληθινά»* (882a).

Στον διάλογο «Ίων» γράφει: *«Είναι απόλυτο να μελετάμε όλους τους μεγάλους ποιητές, και κατεξοχήν τον Όμηρο, τον κορυφαίο και **θεικότερο** των ποιητών, και πρέπει να επιδιώκουμε με ζέση να κατανοούμε το πνεύμα του, όχι μόνο τα λόγια του»* (530b).

Αυτό το χωρίο είναι **κλειδί** για την ορθή κατανόηση των παραπάνω αποσπασμάτων.

Γράφει στην «Πολιτεία»:

«τούτο (αναφέρεται στο μύθο) που ως το όλον ειπείν ψεύδος, ενί δε και αληθή» (377a). Δηλαδή, το «ψεύδος» είναι οι αλληγορίες και οι συμβολισμοί που δεν θα έπρεπε να εκλαμβάνονται κατά κυριολεξία, και «αληθή» είναι ο αποσυμβολισμός.

«Κοιτάζοντας τις μεγαλύτερες μυθικές διηγήσεις, είπα εγώ, θα διακρίνουμε και τις πιο μικρές. Γιατί το καλούπι είναι ασφαλώς το ίδιο κι η επίδραση που ασκούν, και οι μεγάλες και οι μικρές, επίσης η ίδια· ή δεν το νομίζεις; Αυτό το δέχομαι, είπε· δεν καταλαβαίνω όμως ποιους εννοείς όταν λες μεγάλους μύθους. Αυτούς, είπα, που μας έλεγαν ο Ησίοδος κι ο Όμηρος και οι άλλοι ποιητές. **Αυτοί έπλεκαν μυθικές ψευδείς διηγήσεις και τις έλεγαν στους ανθρώπους και τις λένε και τώρα.** Ποιους μύθους εννοείς, είπε, και τι κακό βρίσκεις σε αυτούς; Αυτό που πρωτίστως και κυρίως πρέπει να κατακρίνει κανείς, ιδίως όταν κανείς δεν ψεύδεται με όμορφο τρόπο. Έχεις ένα παράδειγμα; Όταν λόγου χάριν κάποιος, με όσα λέει, **παρουσιάζει άσχημα ό, τι σχετίζεται με τους θεούς και τους ήρωες,** δηλαδή ποιας λογής είναι αυτοί, **σαν το ζωγράφο που όσα ζωγραφίζει δεν έχουν καμία ομοιότητα με αυτά που θέλει να ζωγραφίσει.** Πραγματικά, είπε, σωστό είναι τέτοια πράγματα να τα κατακρίνει κανείς» (377c).

Η παρομοίωση με τον ζωγράφο αντανακλά το συμβολικό χαρακτήρα. Όπως ο ζωγράφος άλλα αποτυπώνει στο χαρτί και άλλα έχει υπόψη του, έτσι και ο μυθοπλάστης -μέσω της αλληγορίας- άλλο γράφει και άλλο εννοεί. Όμως, αυτήν την αλήθεια δεν την ξέρει κάποιος αμύητος ή κάποιος αμαθής και ρηχός.

«...όλες εκείνες τις μάχες των θεών μεταξύ τους που έχει ιστορήσει ο Όμηρος, είτε με αλληγορική σημασία είτε και όχι, αυτά δεν θα τα ανεχθούμε να λέγονται στην πόλη. Γιατί ο νέος άνθρωπος δεν θα είναι σε θέση να διακρίνει τι είναι αλληγορικό και τι δεν είναι, αλλά οι γνώμες (κείμενο δόξαις) που θα ενστερνιστεί σ' αυτήν την ηλικία δύσκολα αλλάζουν κι έχουν την τάση να γίνονται ανεξίτηλες. Ίσως γι' αυτό λοιπόν πρέπει να κάνουμε το παν ώστε οι πρώτοι-πρώτοι μύθοι που ακούνε τα παιδιά να έχουν συντεθεί όσον το δυνατόν πιο όμορφα για να οδηγούν στην αρετή» (378d).

Αλλού αναφέρει:

«Για αυτό λοιπόν Γλαύκων, όταν συναντάς θαυμαστές του Ομήρου να λένε ότι ο ποιητής αυτός έχει μορφώσει την Ελλάδα κι ότι προκειμένου να διοικήσει κανείς και να δώσει παιδεία στους ανθρώπους αξίζει να πιάσει και να τον μελετήσει, και να ζει έχοντας ρυθμίσει όλη του τη ζωή σύμφωνα με αυτόν τον ποιητή, πρέπει, βέβαια, να είσαι ήπιος και ευγενικός μαζί απέναντί τους, θεωρώντας τους καλούς

ανθρώπους στο βαθμό που τους το επιτρέπουν οι δυνάμεις τους· **επίσης να παραδεχθείς μαζί τους ότι ο Όμηρος είναι μεγάλος ποιητής κι ανάμεσα στους τραγικούς ποιητές ο πρώτος**, αλλά να ξέρεις όμως ότι οι ύμνοι στους θεούς και τα εγκώμια για τους άξιους ανθρώπους είναι η μόνη ποίηση η οποία πρέπει να γίνει αποδεκτή στην πόλη» (606e).

Δηλαδή, ο Πλάτων θεωρεί ότι όντως ο Όμηρος έχει μορφώσει την Ελλάδα. Με την προϋπόθεση βέβαια ότι έχει εξηγηθεί ορθά. Και συνεχίζει, ότι στην «ιδανική» πολιτεία, μόνο τα αποκαθαρμένα μέρη της ποίησης-μυθολογίας θα είναι αποδεκτά. Αυτό υπαινίσσεται μια πόλη αρίστων και αξίων, ωρίμων πνευματικά ανθρώπων, όπου οι αλήθειες θα δίδονταν φανερά.

Ο Πρόκλος, στο υπόμνημά του «Εις Πλάτωνος Πολιτεία», εξηγεί ότι υπάρχουν δύο είδη μύθων. Το ένα είδος, αυτό που εμπλέκει θεούς, λέγεται ιερατικός μύθος. Το άλλο είδος, λέγεται διδακτικός ή φιλοσοφικός μύθος. Το πρώτο είδος απευθύνεται σε προχωρημένους και **δεν** λειτουργεί παιδαγωγικά. Το δεύτερο είδος απευθύνεται στους νέους και λειτουργεί παιδαγωγικά.

«Αν όσα είπαμε είναι σωστά, δεν πρέπει για τον λόγο αυτό να στερούμε από τους ομηρικούς μύθους τη συγγένειά τους προς τα όντως όντα, επειδή δεν συμβάλλουν στην παιδεία των νέων (διότι **ο σκοπός των μύθων αυτών δεν είναι παιδευτικός** κι ούτε σε κάτι τέτοιο απέβλεπαν οι μυθοπλάστες όταν μας τους παρέδωσαν), ούτε πάλι αυτούς που έγραψε ο Πλάτων να τους ανάγουμε στο είδος με τους ένθεου μάλλον χαρακτήρα μύθους, αλλά **να ξεχωρίζουμε τη μια ομάδα από την άλλη**· να κατατάσσουμε δηλαδή τους μεν στους κατά κύριο λόγο φιλοσοφικούς και τους δε σε αυτούς που ταιριάζουν με τους ιερατικούς θεσμούς, τους μεν σε αυτούς που είναι σωστό να τους ακούνε οι νέοι και τους δε σε αυτούς που απευθύνονται σε όσους έχουν παιδαγωγηθεί ορθά στην άλλη παιδεία και επιθυμούν να εγκαταστήσουν τη νοητική δύναμη της ψυχής τους στην ακρόαση των μύθων αυτών σαν κάποιο μυστικό όργανο.[...] **Δικαιολογημένα λοιπόν λέμε ότι οι ομηρικοί μύθοι δεν αποδίδουν με τη μίμηση σωστά το θείον, διότι δεν συμβάλλουν στην προσπάθεια των νομοθετών για αρετή και παιδεία ούτε στην ορθή αγωγή των νέων**, αλλά δίνουν την εντύπωση ότι δεν έχουν καμία ομοιότητα με την πραγματικότητα, κι ούτε θα μπορούσαν να θεωρηθούν αρμόζοντες προς εκείνους που είναι επικεφαλής της πολιτικής επιστημονικής γνώσης, **αλλά σχετίζονται με διαφορετικό τρόπο προς τους θεούς και ανυψώνουν στη θέασή τους όσους είναι προικισμένοι από τη φύση τους. Το αγαθό των μύθων αυτών δεν είναι παιδευτικό αλλά μυστικό, αποσκοπεί όχι στην**

ελαφρά διάθεση και κατάσταση του νεαρού, αλλά στη σοβαρή του πρεσβύτη. [...] η ακρόαση των μύθων βρίσκεται σε αντιστοιχία προς τις αγιότερες τελετές και τα τελειότερα μυστήρια. Διότι το ότι οι μύθοι αυτοί πρέπει να αποκαλύπτονται σε συνδυασμό με θυσίες, και μάλιστα τις μεγαλύτερες και τελειότερες, δείχνει ότι η εντός αυτών θέαση αποτελεί μυστική διδασκαλία και ιεροτελεστία που ανυψώνει τους ακροατές. Έτσι, **όποιος από εμάς κατήργησε τον επιπόλαιο και ανώριμο χαρακτήρα της ψυχής του** και τις απροσδιόριστες ορμές της φαντασίας κι έκανε επικεφαλής και οδηγητή της ζωής του το νου, αυτός θα μπορούσε στην κατάλληλη στιγμή να μετάσχει στα αποκεκρυμμένα θεάματα που εμπεριέχουν οι εν λόγω μύθοι (...) δεν πρέπει να αποδίδουμε στα μυστικά νοήματα των θεών κάτι που προέρχεται από την κάτω υλική περιοχή...» (79-80).

Ο Πρόκλος αναπτύσσει την ελληνική θέαση των μύθων με πολλά περισσότερα στοιχεία, αλλά τα συγκεκριμένα αρκούν.

Άρα, κατά τον Πλάτωνα δεν πρέπει να δώσουμε πίστη στον Όμηρο. Δεν πρέπει στην ιδανική πολιτεία να επιτρέπεται να γράφονται ή να ακούγονται τέτοιοι στίχοι. Δεν πρέπει να ανατρέφονται με αυτά τα παιδιά από τους δασκάλους. Ναι, υπάρχει από παλιά η διένεξη μεταξύ ποίησης και φιλοσοφίας... αλλά δεν ευθύνεται ούτε ο Όμηρος, ούτε οι ποιητές, ούτε η ποίηση. Αλλά η κατά γράμμα ερμηνεία τους! Συνεπώς, το πρόβλημα είναι στον τρόπο που θα προσφερθούν όλα αυτά στα παιδιά και στους νέους. Δεν υπάρχει καμία διάσταση μεταξύ Πλάτωνος και θρησκείας, και η επιλογή του Πλάτωνος είναι ατυχέστατη για τους νέο-απολογητές, εφόσον ο ίδιος είχε θρησκευτική φύση. Είναι το τρανότερο παράδειγμα για να αποδειχτεί ακριβώς το αντίθετο από όσα θέλουν να μας πουν, εφόσον στον διάλογο «Τίμαιος» γράφεται: «*Η συζήτηση πάλι σχετικά με τις υπόλοιπες θεότητες και την προέλευσή τους είναι βαρύ έργο για τις δυνάμεις μας. Ας δείξουμε εμπιστοσύνη σε εκείνους που μίλησαν γι' αυτές πριν από εμάς και που, όπως έλεγαν, ήταν απόγονοι θεών και ήξεραν χωρίς αμφιβολία πολύ καλά τους προγόνους τους*» (40d).

Αναφέρεται προφανώς στον Ορφέα, τον Όμηρο, τον Ησίοδο, και τους άλλους θείους άνδρες.

Όσο για το χωρίο του Βασιλείου, είναι από το έργο «Προς τους νέους, όπως αν εξ ελληνικών ωφελούντο λόγων». Ολόκληρο, έχει ως εξής: «*Ως δε εγώ τινός ήκουσα δεινού καταμαθείν ανδρός ποιητού διάνοιαν, πάσα μεν η ποίησις τω Ομήρω*

αρετής εστί έπαινος, και πάντα αυτώ προς τούτο φέρει, ό τι μη πάρεργον» (PG 31, σ. 572).

Αποκόπτοντας τη συνέχεια «ό τι μη πάρεργον», δίδουν την εντύπωση ότι δήθεν ο χριστιανός Βασίλειος εκτιμά περισσότερο τον Όμηρο παρά ο Πλάτων. Τι σημαίνει όμως πραγματικά η ρήση του Βασιλείου; Ότι η ποίηση του Ομήρου είναι ένας έπαινος για την αρετή και όλα όσα γράφει φέρουν και οδηγούν προς αυτήν, εκτός από το δευτερεύων/ επιπόλαιο/ ανωφελή/άσκοπο/ μέρος της ποιήσεώς του, το «πάρεργον». Τι εννοεί; Όπως μας πληροφορεί ο ίδιος, την μυθολογία.

Καθώς ο Βασίλειος αγνοώντας τους συμβολισμούς των «ερώτων» και των «αψιμαχιών» των θεών και δεχόμενος την κατά γράμμα ερμηνεία των μύθων που λέγοντάς τους κάποιος κοκκινίζει από ντροπή («τις λέγων ερυθριάσειε» (ο. π. σ. 569), χωρίς ωστόσο να ντρέπεται ο ίδιος για όσα αποδίδουν κατά κυριολεξία οι «ιερές Γραφές» στο βιβλικό «θεό», προτρέπει τους νέους να μην επαινούν σε αυτό τους ποιητές, και μάλιστα πάνω από όλα να φυλάγονται όταν οι ποιητές αναφέρονται στους θεούς («ου τοίνυν επαινεσόμεθα τους ποιητάς... Πάντων δε ήκιστα περί θεών τι διαλεγόμενοι προσέξομεν...»). Επομένως, η διαφορά μεταξύ Πλάτωνος και Βασιλείου είναι ότι ο πρώτος θεωρεί ότι ο μύθος αποκρύπτει βαθύτερες έννοιες για τους θεούς, ενώ ο δεύτερος τους απορρίπτει επειδή είναι χριστιανός και επειδή αγνοεί το ερμηνευτικό κλειδί. Άλλωστε στο έργο «Ασκητικά διατάξεις προς τους εν κοινοβίω και καταμόνας ασκούντας», συμβουλεύει τον κάθε μοναχό να δοξολογεί τον θεό έχοντας το νου του σταθερό λογιζόμενο πάνω σε χωρία των Γραφών και όχι «ελληνικώς μυθολογών». «...και όταν δοξολογήσης αυτόν, μη πλανώμενος τον νουν ώδε κακείσε, μηδέ ελληνικώς μυθολογών, αλλ' από των αγίων Γραφών εκλεγμένος...» (PG, τ. 31, σ. 1329).

Άρα, ο Πλάτων ως φορέας της γνήσιας ελληνικής παραδόσεως μιλάει ορθώς και με ανώτερο τρόπο, ενώ ο Βασίλειος ουκ ορθώς έχοντας την αντιληπτική του ικανότητα επηρεασμένη από την εβραϊκή νοοτροπία των Γραφών.

Σοφιστές

Με το όρο «σοφιστές» εννοούνται όλοι εκείνοι οι διανοητές που εμφανίστηκαν κατά τον 5ο-4ο αι. π.κ.ε., και που εισηγήθηκαν την αντιλογική/το αντεπιχείρημα, τη θέση ότι κάθε τι μπορεί να στηριχτεί και ταυτόχρονα να αποκρουστεί ανάλογα από τον τρόπο που προσεγγίζεται. Με αυτόν τον τρόπο εισήγαγαν μια σχετικότητα που θεωρήθηκε ότι έφτανε ακόμα και ως την αμφισβήτηση των παραδοσιακών αξιών, αλλά και το κατά πόσο υπάρχει η αλήθεια στο αισθητό υλικό

πεδίο. Αυτό όμως δεν επιχειρήθηκε με τρόπο στείρο και άγονο, με συνθηματολογία και επίθεση. Αλλά μέσω του λόγου, προτείνοντας νέο τρόπο θεώρησης των πραγμάτων και νέες στάσεις ζωής. Η συμβολή τους στα γράμματα και την παιδεία πολύ σημαντική και σπουδαία. Συνέβαλαν στην ρητορική τέχνη, την πολιτική, στη γλώσσα, στη λογική. Παρέδιδαν μαθήματα επί πληρωμή. Οργάνωσαν συστηματικά σειρές μαθημάτων, επεξεργάστηκαν και αξιολόγησαν την πρότερη γνώση εστιάζοντας στον ανθρωπολογικό προβληματισμό. Ωστόσο μεταξύ τους διαφοροποιούνται. Δεν ήταν όλοι οι σοφιστές το ίδιο.

-Από νωρίς οι Σοφιστές [που οι παγανιστές τους δικάζαν με τις περίφημες «δίκες αθείας» του 5ου αιώνα π.Χ.] έλεγαν ότι «άνθρωπος μέτρο πάντων πραγμάτων»

Κανένας σοφιστής δεν πέρασε «δίκη αθείας» εξαιτίας του αξιώματος «άνθρωπος μέτρο πάντων πραγμάτων». Ο Πρωταγόρας, στον οποίο ανήκει το παραπάνω, εκδιώχθηκε από την Αθήνα εξ αιτίας του ότι σε ένα έργο του έλεγε ότι δεν ξέρει αν υπάρχουν θεοί. Με βάση ένα προϋπάρχον ψήφισμα, είτε πέρασε από δίκη είτε όχι (οι πληροφορίες δίστανται σε αυτό), εξορίστηκε. Περισσότερα μπορεί να βρει κανείς